

Udruga za promicanje filozofije Filozofija.org
Jordanovac 110
10 000 Zagreb
Hrvatska
www.filozofija.org

Naputak o citiranju:

Ime, Prezime, Naslov članka,
Filozofija.org, URL="puna
Internet adresa koja se vidi u
vašem internet pregledniku",
današnji datum

Sternov Wittgenstein

Tumačenje Filozofskih istraživanja Ludwiga Wittgensteina od strane Davida Sterna

Martina Matišić

Napomena

Ovaj rad je neizmijenjeni diplomski rad iz filozofije obranjen na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove u Zagrebu (Sveučilište u Zagrebu – Hrvatski studiji) 2010. godine. Pisan je pod mentorstvom doc. dr. sc. Kristijana Krkača pod izvornim naslovom: „Prikaz „Filozofskih istraživanja“ od strane Davida Sterna“.

Uvod

U ovom radu pokazati ću prikaz „*Filozofskih istraživanja*“, glavnog djela jednog od najpoznatijih analitičkih filozofa i najutjecajnijeg filozofa 20. st. Ludwiga Wittgensteina, od strane Davida Sterna. Ludwig Wittgenstein u knjizi objavljuje svoje misli koje se tiču predmeta kao što su pojam značenja, razumijevanja, iskaza, logike, osnova matematike i stanja svijesti, obuhvaća probleme i zagonetke na području semantike i filozofije uma. Imao je velik utjecaj na većinu suvremenih filozofa, osobito onih na području uma i jezika. Knjiga je podijeljena na dva djela: prvi od broja 1 do 693, i drugi od I. do XIV. „*Filozofska istraživanja*“ su jedinstvena u svom pristupu filozofiji. Tipičan filozofski tekst predstavlja filozofski problem i kritike različitih pristupa kako bi se riješili i predstavljanje vlastitog pristupa, a zatim argumentira u korist tog pristupa. Nasuprot tome, Wittgenstein tretira filozofiju kao djelatnost, sudjelujući aktivno u istrazi. Umjesto da predstavlja filozofski problem i njegovo rješenje, on se upušta u dijalog i daje misaoni eksperiment (hipotetski primjer ili situacije), opisuje kako se može biti sklon razmišljati o tome, a zatim pokazuje zašto da sklonost pati od konceptualnih zbunjenosti. On želi da čitatelj do zaključka dođe samostalno. Napustio je tradicionalnu formu filozofskih problema i analitičkim pristupom pokazao da su mnogi problemi kojim je do sada obilovala filozofska tradicija u biti bili razni „jezični nespোরазumi“.

Do problema dolazi zbog „zlorabe jezika“. Važno je ispitivanje odnosa između značenja i pravila jezika. Nejasno korištenje jezika može biti izvor filozofskih problema; filozofija može riješiti taj problem pružajući jasan pogled na upotrebu jezika. (značenje riječi je njezina upotreba u jeziku). Glavni izvor našeg nerazumijevanja je upotreba naših riječi koja nije pregledna. Neku rečenicu razumjeti, znači razumjeti neki jezik. Jezik učimo „*jezičnim igrama*“ (važan je kontekst). Da bismo shvatili „značenje“ neke riječi, moramo promatrati „jezične igre“. Filozofski problemi nastaju zbog krivih interpretacija oblika našeg jezika.

David Stern, profesor filozofije na sveučilištu u Iowi, napisao je djelo „*Wittgenstein's philosophical investigations: an introduction*“ (2004.) u kojem ispituje Wittgensteinova „*Filozofska istraživanja*“ obraćajući posebnu pozornost na argumente za istragu, kao i na način je koji je pisano djelo, posebno ulogu dijaloga.

Usredotočen je na pomaganje čitateljima da shvate osnovne tekstove, te također pruža i smjernice za neobično širok spektar tumačenja postojećih. Slijedeći pomno tekst, ovo istraživanje je dostupno svim čitateljima i bez posebnog predznanja u filozofiji. Njegova knjiga je podijeljena u 7 poglavlja te zaključak na kraju.

- Prvo poglavlje - Filozofska istraživanja: *osnovno izlaganje*
- Drugo poglavlje - Od „*Tractatusa*“ do „*Istraživanja*“: dva predgovora
- Treće poglavlje - Početak (otvaranje) „*Filozofskih istraživanja*“: moto
- Četvrto poglavlje- Kritika referencijalne teorije značenja i paradoks ostenzija
- Peto poglavlje - Kritika teorije koja se temelji na pravilima značenja i paradoks objašnjenja
- Šesto poglavlje - Kritika teorije koja se temelji na pravilima značenja i paradoks slijeđenja

Udruga za promicanje filozofije Filozofija.org
Jordanovac 110
10 000 Zagreb
Hrvatska
www.filozofija.org

Naputak o citiranju:

Ime, Prezime, Naslov članka,
Filozofija.org, URL="puna
Internet adresa koja se vidi u
vašem internet pregledniku",
današnji datum

pravila

- o Sedmo poglavlje - Kritika privatnog jezika i paradoks privatne ostenzije

Knjiga ostavlja svojim čitateljima zadaću koje zaključke povući iz filozofskih razmjera koje sadržava. Pogled koji on kritizira nije tretiran kao nekorisna pogreška, nego kao sastavni dio procesa u potrazi za istinom. Jedan od najboljih načina da se cijeni što „*Filozofska istraživanja*“ imaju za ponuditi je kritični preispitati različita tumačenja. Njegovo polazno načelo u knjizi je pomoći čitateljima interpretirati dijaloge iz „*Filozofskih istraživanja*“ od njih samih. Bez obzira na to da li se slažu ili ne s njegovom interpretacijom Wittgensteinove namjere, jednom kada postanu svjesni raspona mogućih pristupa na ta pitanja o autorovoj namjeri, bit će puno više spremniji da smisle vlastito stajalište (kada samostalno pročitaju „*Filozofska istraživanja*“).

1. Filozofska istraživanja §§1-693: osnovno izlaganje

1.1. „Metoda §2“

Stern opisuje kako su u „*Filozofskim istraživanjima*“ teme u više navrata predstavljene po nekom redu, pa navodi 3 faze:

1. faza: kratka izjava filozofske pozicije kojoj se Wittgenstein suprotstavlja, koja obično nastaje iz razmjene s drugim glasom. U §1 predstavljena nam je koncepcija značenja koja proizlazi van iz Wittgensteinovog čitanja odlomka iz Augustinovih „*Ispovijesti*“: Svaka riječ ima svoje značenje.¹ To značenje je povezano sa svijetom. Ono je objekt za koji svijet stoji.
2. faza: opis specifičnih okolnosti u kojem je ta pozicija prigodna. Taj filozofski koncept značenja ima svoje mjesto u primitivnoj ideji na koji način jezik funkcionira. No netko može i kazati da je ideja jezika bolje primitivna nego naša.
3. faza: opažanje da su okolnosti u pitanju prilično ograničene, i da jednom kada smo iza njih, pozicija postane neprikladna.

Karakteristično za Wittgensteina je da te tri faze slijede jedna drugu jako brzo. U trostrukom argumentu, on nas se očekuje da ga doživimo tj. kao da se podrazumijeva, da riječi stoje za objekte. Komplementarna strategija je da se pristupi tim pitanjima na način kao da nisu unaprijed poznata, i na taj način možemo vidjeti kako ih uzimamo zdravo za gotovo, kada ih uzimamo kao nominalnu vrijednost. To je već potvrđeno u konačnoj riječi §2, odvojeno od priče o graditeljima, koju treba shvatiti kao primitivni jezik.² Unatoč inzistiranju da možemo zamisliti da je jezik u §2 bio cijeli jezik A i B, to je jezik plemena. Naravno, mi možemo govoriti riječi i zamisliti mnogo načina izvođenja scenarija koji on opisuje, no da li možemo dovršiti tu priču, popuniti praznine u njoj?

Veza između svakodnevnog života, znanosti i filozofije je središnja zabrinutost kod Wittgensteinova pisanja. On je smatrao filozofiju pravilno provedenom autonomnom aktivnošću, kao stvar za razjašnjavanje našeg razumijevanja jezika. Suprotstavljao se naturalističkom stajalištu da je filozofija forma (oblik) znanosti. Smatrao je da se bavi istim problemom kao Platon u svom djelu „*Teetet*“, koji započinje pitanjem „*što je znanje?*“ Najbolje što možemo je odgovarati na pitanja o esenciji svijeta, kao što je znanje, tako da dajemo primjere. U „*Filozofskim istraživanjima*“, jedno od glavnih razloga Wittgensteinovog protivljenja sistematskom filozofskom teoretiziranju, je to što naša upotreba jezika i shvaćanje značenja ovise o pozadini općeg ponašanja i zajedničke prakse (formi života), a ne o slaganju mišljenja. Stern se slaže sa Wittgensteinom kada su u pitanju napomene oko zajedničkog ponašanja, prakse i slaganja mišljenja, oko toga da imaju namjeru podsjetiti nas na ono što

¹ Wittgenstein, Ludwig. „*Filozofska istraživanja*“, Nakladni zavod Globus, Zagreb 1998., str. 2.

² Isto. str. 3.

Udruga za promicanje filozofije Filozofija.org
Jordanovac 110
10 000 Zagreb
Hrvatska
www.filozofija.org

Naputak o citiranju:

Ime, Prezime, Naslov članka,
Filozofija.org, URL="puna
Internet adresa koja se vidi u
vašem internet pregledniku",
današnji datum

obično radimo; podsjećanje sklopljeno u svrhu da pomogne čitateljima da uvide nedostatke teorija o znanju, značenju i volji.

1.2. Središnji argumenti „Filozofskih istraživanja“

Postoji smisao zbog kojeg je argument u §2 gotov skoro prije nego je uopće i počeo, i to zbog ograničenja jezika koji su predloženi u §2 i očekivanih u §1, te sasvim izričito navedenih u §3. Pošto nema poglavlja niti bilo kakvih naslova, a ni pregleda sadržaja, tekst „*Filozofskih istraživanja*“ sadržava mnogo stranica koje jasno i eksplicitno pokazuju temu rasprave, neke glavne veze između njih te gdje počinju i završavaju. Trostruki argument počinje započinje pitanjem o nečem što očito nije filozofski- učenju jezika, ili imenovanjem nečega, ali to povlači pripovjedačev alter ego u 1.fazu, prethodnu formulaciju filozofske teze. Faza 2. i 3. nas vraćaju natrag predlaganju običnog i najjednostavnijeg mogućeg primjera i tada pokazuju na svoje granice. No, to je najdalje što nas ta metoda može dovesti.

Bilo kako bilo, problem i paradoks koji Wittgenstein stvara kao narator, izaziva njegov alter ego da kopa dublje i da traži nešto skriveno, neku strukturu koja navodno leži ili neki skriven proces koji nekako animira naš svakidašnji život i jezik. Razumijevanje riječi ili rečenice podrazumijeva u sebi neku obavezu određenom pravilu upotrebe. Svako objašnjenje lebdi u zraku ako nije potvrđeno od nekog drugog. Wittgenstein kritizira ideju da naša upotreba jezika pretpostavlja pravila logike. Glavni paradoks koji se javlja u prvih dvjesto odjeljci u knjizi je taj da ništa nije istinski smisljeno, i to vrijedi za svako određenje značenja, pod kojim se podrazumijevaju definicije, pravila, misli i slike; sve je ovisno je interpretaciji. Postavlja se pitanje kako će biti interpretirano. Samo ako ignoriramo kontekst možemo misliti da neki izolirani čin ili događaj može imati određeno značenje, bez obzira na svoj kontekst. Promjena konteksta aplikacije može pridonijeti promjeni značenja, i zato značenje ne može biti identificirano sa ničim što nije neovisno o kontekstu. Taj paradoks ne proizlazi iz našeg svakodnevnog života i usmjerava našu pozornost tako da ona postane greškom, da se pazi na okolnosti u kojem su te riječi obično korištene.

1.3. Pogled na „*Filozofska istraživanja*“ kao dijalog

U knjizi postoji dijalog između Wittgensteina kao pripovjedača i sugovorničkog glasa. Pripovijedački glas se često upotrebljava za navedeno ponašanje, potvrdu i anti-esencijalne objekte tradicionalnog filozofskog pogleda, a suprotno njemu stoji sugovornički glas koji izražava transcendentno, esencijalne intuicije i uvjerenja, značajni mentalni proces koji daje život našoj upotrebi jezika. Osim ta dva suprotstavljena glasa, koji igraju različite uloge na različitim mjestima u tekstu, postoji i treći glas. Taj treći glas, koji nije uvijek jasno odijeljen od pripovjedačevog glasa, izaziva ironične komentare njihovih izmjena, komentare koji su sastavljeni djelomično od objekata. Većina čitatelja tretira sve glasove kao ekspresiju Wittgensteinova pogleda. Wittgenstein želi riješiti neki problem pomoću značenja dijaloga između suprotstavljenih glasova, dijaloga u kojem komentator dolazi blizu da izrazi autorov pogled. Većina dijaloga sadržava debatu za i protiv „normalne forme izražavanja“. Pripovjedač se obično zauzima za raspravljavanje o „običnom jeziku filozofije“, dok sugovornički glas sadržava naš uobičajen način govorenja. „*Filozofska istraživanja*“ su većim djelom pisana u obliku razgovora, pitanja, šala i dijaloga, no nije izravno identificirano kao dijalog, priznanje, terapija ili filozofija jezika, makar zasigurno sadržava sve elemente.

Postavlja se pitanje, kakva je zapravo onda to knjiga? U jednu ruku, većim djelom je pisana na temu Sokratovih dijaloga u potrazi za istinom, pomoću racionalnih objašnjenja s drugima. Sa druge strane, za razliku od ostalih tradicionalnih dijaloga, „*Filozofska istraživanja*“ sadrže ne imenovane karakteristike na koga se određeni dijelovi odnose.

Udruga za promicanje filozofije Filozofija.org
Jordanovac 110
10 000 Zagreb
Hrvatska
www.filozofija.org

Naputak o citiranju:

Ime, Prezime, Naslov članka,
Filozofija.org, URL="puna
Internet adresa koja se vidi u
vašem internet pregledniku",
današnji datum

2. Od „*Tractatusa*“ do „*Istraživanja*“: dva predgovora

2.1. *Gledanje na Istraživanja „u pravom svijetlu“*

U predgovoru knjige „*Filozofska istraživanja*“, Wittgenstein je napisao vezu između te knjige i svoje prethodne, ujedno i prve- „*Tractatus Logico-Philosophicus*“. Želio je nekome objasniti svoje ideje. Odjednom mu je sinulo da bi trebao objaviti stare svoje misli i nove zajedno, tako da ih kasnije može vidjeti u pravom svjetlu, samo sa kontrastima za i protiv svojeg polaznog znanja starog načina razmišljanja.

Svaki čitatelj si postavlja pitanja koji je bio njegov stari način razmišljanja, i koja je veza između starog i novog načina razmišljanja? Postoji „rani Wittgenstein“ koji je napisao filozofsko-logičku raspravu, i „kasni Wittgenstein“, autor „*Filozofskih istraživanja*“. U „*Tractatusu*“ svaki prijedlog u knjizi je numeriran i knjiga je prekratka, izgleda kao analitička tabela sadržaja za neku dulju knjigu. Wittgenstein je jednom rekao da bi svaka rečenica u „*Tractatusu*“ trebala izgledati kao naslov poglavlja, kojoj je potrebno dalje izlaganje. Sedam najznačajnijih iskaza su numerirani od 1 do 7; decimalni brojevi su korišteni da pokažu strukturu nosećeg paragrafa. „*Filozofska istraživanja*“ su pisana na više neformalan i pristupačan način, za razliku od „*Tractatusa*“, te nema koristi od terminologije i zbog toga je ponekad teško razumjeti zbog čega autor govori to što govori. Iako je Wittgenstein pisao „*Filozofska istraživanja*“ od 1930-1948., i bio je blizu izdavanja I.djela u više navrata, tek je izdano nakon njegove smrti.

„Napomene“ koje sačinjavaju I.dio – odlomci koji mogu biti kratki kao rečenica i dugi kao par stranica, su numerirani od 1-693; 2.dio pak se sastoji od dijelova teksta koji mogu biti dugi od jedne do trideset strana, a numerirani su od I. do XIV. U predgovoru knjige informira se čitatelj da to nije konvencionalna knjiga koja u sebi sadrži proceduru „od jednog subjekta do drugog u prirodnom redoslijedu i bez prekida“, nego „album“ sačinjen od napomena. „*Tractatus*“ je obično shvaćen kao metafizička teorija o prirodi uma, svijeta i jezika, tj. koji jezik i um se odražavaju u svijetu. Predgovor u „*Tractatusu*“ informira čitatelja da knjiga u sebi sadržava „sve esencijalne poglede, konačno rješenje filozofskih problema“. To je filozofsko obećanje knjige: definitivno rješenje filozofskih problema. „Definitivna solucija“ je uzeti formu crtanja granica jeziku i filozofiji. No, isto tako predgovor kaže i da ti problemi proizlaze zbog našeg nerazumijevanja logike našeg jezika. Knjiga je puna argumenata za filozofsku nauku, prezentira nam svijet sastavljen od činjenica, od kojeg je svaka sastavljena od objekta; logički strukturirani svijet koji je u pogledu na jezik sastavljen od prijedloga, od koji je svaki sastavljen od imena. Ako se dalje okrenemo „*Filozofskim istraživanjima*“, dolazimo do analognog problema u razumijevanju metode. Kao i „*Tractatus*“, ona sadržava u sebi da filozofija može samo biti stvar za razjašnjavanje zablude, odnosno pogrešnog shvaćanja.

Wittgenstein zamjenjuje, po njemu do tad krivo shvaćene poglede ranijih filozofa, sa svojom specifičnim pozitivnom filozofskom pozicijom. Nudi nam formu poslije kantovske filozofije, koja se okreće logici našeg uobičajenog jezika rađe nego na logiku uma, tj. prisutna je logičko-lingvistička kritika prijašnje filozofije koja stvara novu filozofiju bez limita jezika. Kako „*Filozofska istraživanja*“ pružaju jasan pogled na gramatiku, kriterije i jezik je polemično (sporno). To se uglavnom shvaća na način da možemo konačno opovrgnuti tradicionalne forme epistemološkog skepticizma: izazovi našem znanju vanjskog svijeta ili drugih mišljenja su se pokazale krivima. Nudi nam formu skepticizma koji nema cilj u našem svakodnevnom životu, nego u samoj filozofiji. Što je zanimljivo u vezi oba dvije knjige je da nijedna od njih nema metafizički sistem niti definitivni odgovor za izgradnju sistema, ali nerješiva tenzija između dva predgovora je: jedan ima za cilj definitivni odgovor problemima u filozofiji, a drugi se odmiče od njih sa njima zajedno. Dok nisu dijametralno suprotstavljeni jedan drugome, postoji tenzija između njih, i većina čitatelja pokušava riješiti tu tenziju raspravljajući; ne samo da je jedan od njih očiti pobjednik, nego je to autor tako i namjeravao učiniti.

U slučaju „*Tractatusa*“, ta tenzija je jasnija u uvodu i zaključku, gdje autor eksplicitno objašnjava problem, dok u „*Filozofskim istraživanjima*“ se to provlači kroz cijelu knjigu.

Udruga za promicanje filozofije Filozofija.org
Jordanovac 110
10 000 Zagreb
Hrvatska
www.filozofija.org

Naputak o citiranju:

Ime, Prezime, Naslov članka,
Filozofija.org, URL="puna
Internet adresa koja se vidi u
vašem internet pregledniku",
današnji datum

Wittgensteinove pripovijedalačke debate sa sugovorničkim glasom i mnogim neodgovorenim pitanjima nisu sporedne stvari, nego direktan odgovor na karakter problema koji ga okupiraju.

„*Filozofska istraživanja*“ je knjiga koja je pisana za čitanje naglas, i to je poziv čitateljima da isprobavaju različite ideje o onome što se u tekstu dešava, diskutiranje sa drugom grupom čitatelja. Grupa čitatelja će zasigurno istražiti raspon čitanja koju bilo koja osoba sama ne bi mogla razmotriti. Knjiga sadrži posve obične brojeve i pitanja, i na neke je lako odgovoriti. Ima dojam ozbiljne, ali neformalne filozofske diskusije, umjesto sistematskog izlaganja koje se očekuje iz konvencionalnog filozofskog objavljivanja. Knjiga je sastavljena od izmjene različitih glasova, poanta je rad kroz te konflikte, kako bi se došlo do zaključka (kao rezultat rješavanja tog argumenta). Za razliku od konvencionalnog filozofskog dijaloga, govornici nisu izravno identificirani; „*tko govori*“ i „*zašto*“ su pitanja koje uvijek jedan mora nositi u glavi. Zastupa anti-fundamentalni način u filozofiji, kao novu doktrinu i protivi se tradicionalnim filozofskim doktrinama.

2.2. *Pironizam u „Tractatusu“*

Iako ništa od onoga što tradicionalni filozofi žele reći nije moguće izreći, mnogo toga može biti prikazano. Postavljene su granice jezika, koje su posložene po redu tako da nam razjasne što se ne može reći. Postoje određeni uvidi koji su izraženi u riječima koji ne mogu niti direktno navedeni, i nakana za tim neizbježnim koji vode do gluposti. Taj uvid može biti izražen indirektno; glupost uspijeva u tom da nam pokaže što se ne može reći. Razlika između pokazivanja i govorenja je postala ključ za razumijevanje knjige. Knjiga još manje govori o etici, Bogu i misticizmu nego o prirodi objekta. Prava poruka obje knjige je ta da cijela filozofija, uključujući to da filozofija prividno prezentira i potvrđuje samu sebe, je jednostavno glupost. Wittgenstein nikada nije vjerovao da bi filozofija mogla ikada biti, na bilo koji način pozitivna doktrina.

2.3. *Pironizam u „Filozofskim istraživanjima“*

Tekst se pojavljuje u različitim metafizičkim tezama, ali čitajući ga, jednom kada shvatimo smisao što je autor želio reći, vidimo da tekst nema smisla. Wittgenstein je govorio kako knjiga ima argumente i poglede o prirodi jezika i svijeta, ne želeći pokazati da ti argumenti i pogledi gluposti. Umjesto da objasni ciljeve u terminima, on uvijek govori o doktrini: inzistira na važnosti da pokaže ili veli razliku, potvrđujući očite poglede i modificirajući druge, ističući neprepoznatljive nedosljednosti u pojmu elementarnih objekata u svojim kasnijim diskusijama. Želi pokazati nepovezanost ideje da filozofija može rasti više od našeg svakodnevnog života kako bi spriječila objektivu presudu na sebe. Opis mora zamijeniti objašnjenje, on dobiva svoju svrhu iz filozofskih problema. To nisu empirijski problemi, oni su rješivi gledanjem na rad našeg jezika i na taj način da mi prepoznamo taj rad, odnosno rješivi su ne pomoću izvještavanja novih iskustava, nego uređenjem onoga što oduvijek znamo.

„Filozofija je borba sredstvima našeg jezika protiv začaranosti našeg razuma“.³ (§109)

Pitanja o prirodi filozofije su glavna briga same knjige. Veliko otkriće je ono koje ga stvara sposobnim da se može prestati baviti filozofijom kad god poželi. Metoda se zasniva na primjerima; serije primjera mogu biti slomljene. Problem je riješen (teškoće eliminirane), ne *pojedinačan* problem⁴. On se ruga pojmu „pravog otkrića“ definitivne solucije. Ideja o otkriću je iluzija i Wittgenstein nas upozorava na tu opasnost. Iako je tvrdio da se prestao baviti filozofijom, i dalje se borio sa filozofskim problemima.

Kako bismo mogli shvatiti „*Istraživanja*“ moramo vidjeti da tenzija između filozofije kao terapije i filozofije kao konstruktivne rasprave operira na mnogo načina.

³ Vidi. Wittgenstein, str. 47.

⁴ Usp. §133, str. 51.

Udruga za promicanje filozofije Filozofija.org
Jordanovac 110
10 000 Zagreb
Hrvatska
www.filozofija.org

Naputak o citiranju:

Ime, Prezime, Naslov članka,
Filozofija.org, URL="puna
Internet adresa koja se vidi u
vašem internet pregledniku",
današnji datum

Prvo, mnogo odlomaka imaju formu debate između različitih glasova. Drugo, sugovornički glas može biti čitan kao pozitivno filozofsko stajalište. „Autor“ i „na što je on mislio“ su jedna vrsta problematičnog koncepta koja „Istraživanja“ stavljaju u pitanje.

3. Početak „*Filozofskih istraživanja*“: moto

3.1. Početak na početku

Ovo poglavlje je posvećeno pitanjima koja su postavljena u uvodnim riječima „*Filozofskih istraživanja*“, riječima koje su obično ignorirane ili kroz koje čitatelj brzo prođe. Recimo npr. rečenica na početku knjige koja glasi: „*Stvar vezana za napredak je ta da izgleda mnogo veći nego što zapravo jest*“, je bila zanemarivana, dobivala je malo pažnje, jer nije bila prevedena na engleski jezik. Filozofi ju nisu uzimali za ozbiljno. Moto pruža direktan uvod u glavne teme „*Filozofskih istraživanja*“ kao cjelinu. Dopušta nam suprotnost jačine i slabosti dvoje glavnih pristupa u tekstu: *genetski pristup*- u kojem su odlomci razjašnjeni apelom autorove namjere, te *imanentan (prirođen) pristup*- koji je fokusiran na racionalnu rekonstrukciju argumenata koje čitatelj nalazi u tekstu. Moto je zagonetka koja se javlja prvim čitanjem. Wittgenstein je i očekivao da će biti zagonetka i želio je da njegovi čitatelji razmišljaju o tome što je on pisao, zahtijevao je da razmišljaju o različitim kontekstima kojima pripadaju, i koji smisao imaju u svakom od tih konteksta. Tako radeći možemo vidjeti predviđanje centralne uloge koju kontekst i okolnosti imaju u našem razumijevanju jezika. Ujedno je to i vodeća tema knjige.

3.2. Moto kao vodič teksta : *genetsko čitanje, imanentno čitanje i izvan toga*

S obzirom na to da je moto bio izostavljen prevađanja, postavlja se pitanje koji razlog imamo da ga uzimamo za ozbiljno kao uvodnu riječ u knjizi? Da li je taj prednji dio u knjizi dio knjige, i ako je, koliko je važan? Kasnije je postalo jasno da su moto i predgovor dio finalne verzije knjige. Moto je izabran poslije finalne verzije I. djela knjige. Neki smatraju da predgovor i moto nisu dio knjige i da pravi tekst počinje tek na prvoj strani izdane knjige, a ne na prvoj strani rukopisa.

Hans-Johann Glock je napravio razliku između „imanentnog“ i „genetskog“ pristupa u interpretaciji. Grubo govoreći, „imanentni pristup“ odnosi se samo na tekst, dok „genetski“ pristup povlači sa sobom i druge dokaze.

„Imanentni“ pristup ima 2 pretpostavke:

1. da je „autorova“ namjera irelevantna; 2. interpretacija bi trebala uzeti u obzir samo ono što čitatelj može razumjeti gledajući u tekst.

„Genetski“ pristup s druge strane, sadrži u sebi to da autorova namjera važna za razumijevanje teksta, i nema grižnju savjesti da bi mogla razmisliti o dodatnim dokazima koji se ne mogu pronaći u samom tekstu. Glavni interes Wittgensteinovog uvoda je sasvim jasan, on daje vezu između teksta i onoga što piše ispod njega i to je jako važno za naše razumijevanje karaktera Wittgensteinove filozofije općenito, te veze između „*Tractatusa*“ i „*Filozofskih istraživanja*“.

Što bi mogao moto značiti? Što on znači? Kakav je to komentar na tekst? Na koji način nas on orijentira? Objašnjenje započinje §525, pitanjem da li razumijemo rečenicu izvađenu iz konteksta.

„*Nakon što je to bio rekao, napustio ju je kao prethodnog dana*“.⁵

Mi možemo zamisliti kako se ta rečenica može upotrijebiti, ali ne znamo kako je ona upotrijebljena u priči. Wittgenstein odgovara da te riječi, zajedno sa tonom „uistinu mogu nositi sa sobom svaku nijansu značenja koju ima“. Na to replicira, da je to tako „samo zato što ih znamo kao dijelove pojedinačne scene.“ Ali bilo bi moguće konstruirati drugačiju scenu od tih riječi. Stern pretpostavlja da nas moto priprema za ono što dolazi, forsirajući

⁵ Vidi. str. 142.

Udruga za promicanje filozofije Filozofija.org
Jordanovac 110
10 000 Zagreb
Hrvatska
www.filozofija.org

Naputak o citiranju:

Ime, Prezime, Naslov članka,
Filozofija.org, URL="puna
Internet adresa koja se vidi u
vašem internet pregledniku",
današnji datum

nas da usporimo, da razmislimo što bi rečenica neka mogla značiti, i da vidimo kako ona može biti izrečena u različitom kontekstu i ujedno s tim imati i različita značenja. Kao što smo vidjeli, suočeni smo sa vježbom traženja smisla u nekoj rečenici, izvađenoj iz konteksta; vježbi koja nas treba dovesti da vidimo bar neke ambicije autora. Kontekst igra presudnu ulogu u Wittgensteinovim naknadnim istraživanjima, jer smatra da filozofija ide krivim putem pogotovo kada se želi izdvojiti iz konteksta, uzimajući riječi koje imaju mnogostruka značenja u različitim kontekstima i pokušati shvatiti te riječi izdvojene iz pojedinačnih konteksta u kojem su upotrebljavane. Moto nas upozorava da ono što se čini napretkom možda i nije tako sjajno kao što se čini.

4. Kritika referencijalne teorije značenja i paradoks ostenzija⁶: §§I-64

4.1. *Augustin o učenju jezika: §1*

Većina prevoditelja uzimaju uvodnu napomenu kao okosnicu Wittgensteinovog odgovora na pitanje o prirodi jezika. Njegovo otvaranje knjige je najbolje razumljivo u smislu rastućih pitanja te nas upoznaje sa brojim glasovima u diskusiji koja slijedi. Najstariji poznati izvor diskusije o Augustinovoj tezi o učenju jezika daje jednostavan razlog za odabir Augustina. Ističe važnost razlike između našeg vremena i Augustinovog. („I što je Augustin rekao je važno za nas zato jer je to koncepcija prirodnog čistog mišljenja čovjeka koji je bio daleko od nas u vremenu, sigurno ne pripada našem partikularnom intelektualnom miljeu“).⁷

Wittgenstein započinje svoju knjigu s Augustinom riječima iz „*Ispovijesti*“ (Ia) :

„Cum ipsi (majores homines) apellabant rem aliquam, et cum secundum eam vocem corpus ad aliquid movebant, videbam, et tenebam hoc ab eis vocari rem illam, quod sonabant, cum eam vellent ostendere. Hoc autem eos velle ex motu corporis aperiatur: tamquam verbis naturalibus omnium gentium, quae fiunt vultu et nutu oculorum, ceterorumque membrorum actu, et sonitu vocis indicante affectionem animi in petendis, habendis, rejiciendis, fugiendisve rebus. Ita verba in variis sententiis locis suis posita, et crebro audita, quarum rerum signa essent, paulatim colligebam, measque iam voluntates, edomito ine is signis ore, per haec enuntiabam.“⁸

Zatim slijedi Wittgensteinov odgovor na njih (Ib):

„Kad bi odrasli nazivali neki predmet i pritom se osvrtni prema njemu, zapazio bih i pojmio da je predmet označavan glasovima koji su oni izgovarali kada su na *njega* htjeli ukazati. To sam pak razabirao iz njihovih gesti, prirodnog jezika svih naroda, jezika koji izrazima lica i igrom očiju, pokretima udova i zvukom glasa naznačuje osjećaje duše kada ona nešto zahtjeva, ili posjeduje, ili odbacuje, ili izbjegava. Tako sam malo pomalo naučio razumijevati koje su stvari označavane riječima što sam ih stalno iznova slušao kako se izgovaraju na njihovim određenim mjestima u različitim rečenicama. A kada su se moja usta navikla na te znakove, pomoću njih sam izražavao svoje želje.“⁹

Wittgensteinova prva rečenica nam govori da Augustinov citat sadržava slike esencije jezika, još kod prvog čitanja njegove riječi mogu napasti čitatelja na posve prirodan i ne problematičan način, o tome kako je on učio govoriti.

Njegova prva reakcija na citat iz „*Ispovijesti*“, je da ono što Augustin priča je sasvim očito, činilo mu se beznačajno, prozaično i neobjektivno. To je samo bezazlena razrada zapažanja da u djetinjstvu djeca uče kako se stvari zovu, uče kako objasniti što žele i kako objasniti svoje potrebe pomoću govora.

⁶ *Ostenzija* - imenica koja prenosi značenje pojma ukazivanjem na primjere. Često se koristi kada je termin teško definirati usmeno, ili zato što riječ ne će biti shvaćena, ili zbog same prirode pojma (osjeti, boje).

⁷ Stern. David. „*Wittgenstein's Philosophical Investigations an introduction*“, Cambridge New York 2004., str. 72. (Wittgenstein, MS III, pp.15-16 July 1931.)

⁸ Wittgenstein, Ludwig. „*Filozofska istraživanja*“, str. 2.

⁹ *Isto*.

Udruga za promicanje filozofije Filozofija.org
Jordanovac 110
10 000 Zagreb
Hrvatska
www.filozofija.org

Naputak o citiranju:

Ime, Prezime, Naslov članka,
Filozofija.org, URL="puna
Internet adresa koja se vidi u
vašem internet pregledniku",
današnji datum

Svrha je shvatiti da iste riječi mogu biti shvaćene u banalnom i filozofskom smjeru, te uvidjeti nejasnoću ideje naše „konceptije jezika“. Za Augustina, riječi mogu biti čitane kao imitacija brojeva različitih konceptija o tome kako jezik funkcionira, konceptija koje mogu prouzročiti početnu točku filozofskih teoretiziranja o jeziku i značenju. Wittgensteinova osnovna zabrinutost je kako ti problemi nastaju. On ne započinje sa sistematskom filozofijom, ili poviješću filozofije, nego sa obrascima misli, načinima govora, koje nas mogu dovesti do formulacije filozofske teorije. Svaki filozof može uzeti Wittgensteinove argumente i složiti svoje pozitivne zaključke. U stvari, knjiga i poziva i odolijeva na takvo čitanje.

Čitatelji su prisiljeni sami zaključiti o tome tko govori, kuda ide rasprava, i kojem kontekstu te riječi pripadaju, zato jer glasovi nisu uvijek eksplicitno identificirani. Nije samo stvar u identificiranju govornika (gdje jedan glas počinje a drugi završava), nego da je identitet govornika nejasan. U određenom slučaju, kao što su uvodne riječi knjige, te riječi su otvorene brojnim različitim interpretacijama. Recimo, primjeri crteža koji se na prvi pogled mogu činiti jednoličnima, ali ako jasnije i detaljnije pogledamo vidimo da postoje brojne nespojive interpretacije. (primjer kocke, Jastrowa patka-zec)¹⁰

„Ako mi netko kaže npr. riječ „kocka“, znam što ona znači. Ali može li mi čitava *primjena* riječi biti pred očima ako riječ tako razumijem? Pretpostavi da ti je pri slušanju riječi „kocka“ pred očima slika. Recimo crtež kocke. U kojoj mjeri može ta slika pristajati ili ne pristajati primjeni riječi „kocka“?¹¹ (§139)

Wittgensteinove riječi u knjizi su često dvosmislene više nego što se to čini na prvi pogled, često koristi izraz „čini mi se“, kao upozorenje na upoznavanje sa idejom, umjesto da joj da svoju potporu.

Augustin nije tvrdio da je dao model za razumijevanje svih riječi jezika, nego spaja razumljive riječi grabljenjem „pravog mjesta“, ne samo unutar rečenice nego i konteksta u kojem su upotrijebljene. Ukazao nam je i na ekspresije lica, igru očiju i ton glasa u iskazivanju namjere. Augustinovi učenici su ukazivali na to da je Augustinov filozofski pogledi na jezik i značenje puno više sofisticiraniji od onog koji mu Wittgenstein pripisuje. Wittgenstein tvrdi da su riječi povezane sa primitivnom, prirodnom ekspresijom osjećaja.

„Kako se riječi *odnose* na osjete? Čini se da u tome ne leži nikakav problem; jer zar ne govorimo svakodnevno o osjetima i zar ih ne imenujemo? Ali kako se uspostavlja veza imena s imenovanim? Pitanje je to isto kao i ovo: kako neki čovjek uči značenje imena osjeta? Npr. Riječ „bol“. Ovo je jedna mogućnost: Riječi se povezuju s izvornim, prirodnim izrazom osjeta i postavljaju na njegovo mjesto. Neko se dijete ozlijedilo, ono kriči; i sad mu se obraćaju odrasli i poučavaju ga uzvicima i kasnije rečenicama. Poučavaju dijete novom bolnom ponašanju. Tako kažeš, dakle, da riječ „bol“ znači zapravo kričanje? Naprotiv; izraz bola riječju ne zamjenjuje kričanje i ne opisuje ga.“¹² (§244)

U „*Filozofskim istraživanjima*“ od svih filozofa, najčešće se spominje Augustin i njegovo djelo „*Ispovijesti*“ je najcitiranije u knjizi.

Njegove uvodne riječi nisu tako jednostavne kao što se čine. Kao i moto, one nude orijentaciju u nekoliko različitih smjerova. Upoznaju nas sa mnogobrojnim pogledima o tome kako se jezik uči i što određene riječ znače, i to je autorov osnovni cilj u prvih 64 odjeljka knjige. Počinje sa pojedinačnim primjerima i prividno jednostavnim filozofskim argumentima, i na taj način nas želi dovesti do objašnjenja jezika i značenja.

Wittgenstein govori o filozofiji kao „borbi sredstvima našeg jezika protiv začaranosti našeg razuma“(§109), koja nas poziva do razmislimo o jeziku kao začaranost i kao borbi protiv začaranosti. Smatra da je ona glupost.

„Rezultati filozofije su otkriće neke jednostavne besmislice i čvoruga koje je razum dobio nasrćući na granicu jezika. One, čvoruge, omogućuju nam da spoznamo vrijednosti tog otkrića.“¹³ (§119)

Umjesto toga moglo bi se reći da se raspada kada od nje želimo napraviti neki smisao.

¹⁰ Wittgenstein. II. dio, XI., str. 193, 194.; I. dio §166 str. 67.

¹¹ Wittgenstein, Ludwig. „*Filozofska istraživanja*“, str. 54.

¹² Wittgenstein, L. „*Filozofska istraživanja*.“, str. 89.

¹³ *Isto*. str. 48.

Udruga za promicanje filozofije Filozofija.org
Jordanovac 110
10 000 Zagreb
Hrvatska
www.filozofija.org

Naputak o citiranju:

Ime, Prezime, Naslov članka,
Filozofija.org, URL="puna
Internet adresa koja se vidi u
vašem internet pregledniku",
današnji datum

U §Id prvi puta spominje „jezičnu igru“, kao obrazac jezika i akcije koju si je zamislio ili povlači našu pažnju na to (priča o jabukama)¹⁴. Poanta priče je da treba gledati svakodnevne primjere kao što je ovaj ako želimo razumjeti upotrebu jezika. Jednom kada je upotreba riječi određena, nema se što više reći o njegovom značenju. Glavna poanta priče je da nam ukaže jednostavnu ilustraciju nekih od vodećih točaka Wittgensteinove diskusije o Augustinu: različite riječi imaju različitu ulogu u našem jeziku. Priča je o ponašanju i upotrebi znakova. Mentalni mehanizam mora animirati upotrebu jezika.

„Utisak da hoćemo nešto poreći potječe odatle što se okrećemo protiv slike o „unutarnjem procesu“.“ (§305)¹⁵
Izgled ponašanja je shvaćen kao metodički uređaj, glas u dijalogu.

4.2. Jezične igre :§§I-25

„Nije stvar filozofije da riješi protuslovlje nekim matematičkim, logičko-matematičkim otkrićem. Nego da učini preglednim stanje matematike koje nas uznemiruje, stanje prije rješenja protuslovlja (A time se ne izbjegava teškoća). Fundamentalna činjenica ovdje jest: mi utvrđujemo pravila, tehniku neke igre, a onda, kada slijedimo pravila nije tako kako smo pretpostavili. Mi se dakle, zaplićemo u svojim vlastitim pravilima. Ovo zaplitanje u našim pravilima je ono što hoćemo razumjeti, to znači sagledati.“¹⁶ (§125)

Centralna ideja koja motivira metodu „jezične igre“ je fokusiranje naše pažnje na kontekst u kojem upotreba jezika zauzima mjesto.

Što je jezična igra? Termin je predstavljen opisivanjem nekog primjera jednostavne navike, i realno i imaginarno.

„Možemo, također, zamisliti da je cijeli proces upotrebe riječi jedna od onih igara posredstvom kojih djeca nauče svoj materinji jezik. Te ću igre nazivati „jezičnim igrama“, a i o nekom ću primitivnom jeziku ponekad govoriti kao o jezičnoj igri. Također ću i cjelinu: jezika i djelatnosti kojima je on protkan nazivati „jezičnom igrom“.“¹⁷(§7)

Riječ „jezična igra“ je govorenje jezika jedan dio neke djelatnosti, ili neke forme života.¹⁸

Wittgenstein želi napraviti analogiju između upotrebe jezika i razigrane djelatnosti, ali priroda analogije često nije bila cijenjena.

Jezične igre nisu tu da omoguće bazu za novi, praktično -orijentiran model jezika, nego da služe kao „objekti usporedbe“¹⁹, primjeri koji pomažu u teškim slučajevima gledajući pobliže na detalje, uspoređujući isto i različito među njima. Ne tvrdi da jezik nije ništa više od igre ili da možemo mijenjati jezik tako lako kao što možemo igru. On zagovara usporedbu između igre i jezika, usporedbu koja nam pomaže uvidjeti aspekte upotrebe jezika- njegovu vezu sa djelovanjem, raznolikosti i ulogu pravila- koji su često pomračeni drugim pristupima.

4.3. Paradoks ostenzivne definicije: §§26-38

Ostenzivna (pokazna) definicija je popraćena sa gestom pokazujući na objekt koji služi kao primjer, naziva se još i „definicija ukazivanjem“. (odnosi se na analogan ili na primjeru pokazanom slučaju subjekta kojem su namijenjeni). Wittgenstein tvrdi da se ona ne može primjenjivati kada su djeca u pitanju.

„Važan dio obuke sastojat će se u tome da poučavatelj upućuje na predmete, usmjerava pozornost djece na njih i pritom izgovara neku riječ; npr. „ploča“ pri pokazivanju te forme. Ovo neću nazvati „polaznim objašnjenjem“, ili

¹⁴ Vidi. Wittgenstein, L., str. 3.

¹⁵ Wittgenstein, str. 102.

¹⁶ Isto. str.50.

¹⁷ Vidi. Wittgenstein, str. 5.

¹⁸ Usp. Wittgenstein, §23, str 11.

¹⁹ Vidi. §130, str 50.

Udruga za promicanje filozofije Filozofija.org
Jordanovac 110
10 000 Zagreb
Hrvatska
www.filozofija.org

Naputak o citiranju:

Ime, Prezime, Naslov članka,
Filozofija.org, URL="puna
Internet adresa koja se vidi u
vašem internet pregledniku",
današnji datum

„definicijom“, jer dijete, dakako, još ne može *pitati* za imenovanje. Nazvat ću to pokaznim poučavanjem riječi.“²⁰ (§6b)

To što riječi imaju značenje koje imaju, nije uvijek produkt veze između riječi i stvari, jer efekt ovisi o duljem kontekstu.

„Ako pak pokazno poučavanje to postiže, - trebam li reći da ono postiže razumijevanje riječi? Zar poziv „Ploča!“ ne razumije onaj tko tako i tako prema njemu djeluje?- Ali da je do toga došlo, pomoglo je pokazno poučavanje: ali ipak samo zajedno s određenom obukom. S nekom drugom obukom isto bi pokazno poučavanje tih riječi postiglo sasvim drugo razumijevanje. „Povezujući šipku s polugom, sastavljam kočnicu“- Naravno, ukoliko je dan cijeli preostali mehanizam. Samo s njim ona je poluga kočnice; a lišena njegove potpore, ona nije čak ni poluga, nego može biti sve moguće, ili ništa.“²¹ (§6c-d)

Odjeljak broj 8 nas upoznaje sa novom igrom riječi stvaranjem dodataka za igru u §2: riječi za numeriranje, boje, „ovo“, „tamo“ (ističe razliku između tih riječi i još veću varijaciju između riječi koje koristimo u svakodnevnom jeziku.)

Odjeljak 15 prvi govori o nastavku igre §2, koja uključuje imena za pojedine objekte, stavljaajući karakteristične oznake na njih.

„Možda je riječ „označavati“ najizravnije primijenjena tamo gdje znak stoji na predmetu koji označuje. Tako i na više ili manje sličan način neko ime označava neku stvar i neko se ime daje nekoj stvari. Nešto imenovati, to je nešto slično kao na neku stvar pričvrstiti pločicu s imenom.“²² (§15)

U odlomku 26, pak govori da se misli kako se učenje jezika sastoji u imenovanju predmeta, i to ljudi, oblika, boja, bolova, ugođaja, brojeva itd.²³

Sugovornički glas odmah odgovara na početku §27: „Mi imenujemo stvari i možemo onda o njima govoriti. U govoru se na njih odnositi.“²⁴

To uzrokuje odskočnu dasku za ispravkom naratora:

„Kao da je s aktom imenovanja ono što dalje činimo već dano. Kao da je to što znači „govoriti o stvarima“ samo jedno. Dočim mi ipak sa svojim rečenicama činimo najraznovrsnije stvari. Pomislimo samo na uzvike. S njihovim posve različitim funkcijama.“²⁵ (§27a)

Narator je skeptičan na početku, imenovanjem se ništa ne rješava nego ovisi o onome što se poslije dogodi (ili prije). Imamo mnogo načina kako bi mogli govoriti o stvarima, i mnogo načina govora koje nisu stvari za razgovor o stvarima uopće. Njemu je važno samo kako različite upotrebe riječi ovise o kontekstu. Davanje bilo kakve definicije riječi koja upliće pokazivanje na nešto, uvijek može biti interpretirana na više načina, zato jer se može javiti više načina interpretacije pokazivanja.

„Pokazano se definirati može osobno ime, naziv boje, naziv stvari, brojka, naziv strane svijeta, itd. Definicija broja dva „To znači „dva“- pri čemu se pokazuje na dva oraha-potpuno je egzaktna.“²⁶ (§28a)

„Kako se dva može definirati? Onaj kome se daje definicija tada ne zna što se s „dva“ hoće imenovati; on će pretpostaviti da tu skupinu oraha nazivaš „dva“! - On može to pretpostaviti; ali možda on to i ne pretpostavi. Mogao bi također, obratno, ako toj skupini oraha hoću nadjenuti naziv, taj naziv pogrešno razumjeti kao broj. A jednako tako, ako pokazno objašnjavam neko osobno ime, to ime shvatiti kao naziv boje, kao oznaku rase, kao naziv strane svijeta. To znači da se pokazna definicija može u svakom slučaju tumačiti ovako i drukčije.“²⁷ (§28 b-c)

²⁰ Usp. Wittgenstein, str. 4.

²¹ Wittgenstein, str. 4, 5.

²² Wittgenstein, L. „Filozofska istraživanja,“ str. 7.

²³ Usp. str. 12.

²⁴ *Vidi.* str. 13.

²⁵ *Isto.*

²⁶ Wittgenstein, str. 13.

²⁷ *Vidi.* str. 13

Udruga za promicanje filozofije Filozofija.org
Jordanovac 110
10 000 Zagreb
Hrvatska
www.filozofija.org

Naputak o citiranju:

Ime, Prezime, Naslov članka,
Filozofija.org, URL="puna
Internet adresa koja se vidi u
vašem internet pregledniku",
današnji datum

Dva se može pokazno definirati. Ovaj *broj* zove se „dva“. Jer riječ „broj“ ovdje pokazuje na koje *mjesto* jezika, gramatike postavljamo riječ. To znači da riječ „broj“ mora biti objašnjena prije nego što bi se ona pokazna definicija mogla razumjeti. Riječ „broj“ u definiciji svakako naznačuje to mjesto, mjesto na koje stavljamo riječ. Tako možemo preduhitriti nesporazume time što kažemo: „ova *boja* se zove tako i tako.“ Nesporazumi se ponekad tako izbjegnu.²⁸

„Ali zar se riječ „boja“ ili „duljina“ može samo tako shvatiti? - No, moramo ih upravi objasniti. - Dakle, objasniti drugim riječima! A kako je s posljednjim objašnjenjem u tom nizu? (Nemoj reći „Nema „posljednjeg“ objašnjenja“. To je upravo kao da si htio reći : „ Nema posljednje kuće u ovoj ulici; može se uvijek dograditi još jedna“).“²⁹(§ 29)

To bi nas trebalo podsjetiti na kraj §1: objašnjenjima dođe negdje kraj. Mi možemo davati objašnjenja, ali negdje, češće prije nego kasnije, objašnjenja će se razdijeliti.

Moglo bi se reći da pokazna definicija objašnjava upotrebu- značenje- riječi, ako je jasno koju ulogu riječi u jeziku uopće treba igrati.³⁰

Wittgensteinova naracija je ovdje posebno didaktična i uporna. Pokazne definicije ne mogu biti temelj za učenje prvog jezika, jer zahtijevaju znanje o tome kako imena funkcioniraju, njihovom mjestu u jeziku te kako su upotrebljavane u različitim varijantama slučaja. S druge strane, mogu biti od velike pomoći za učenje drugog jezika jer su preduvjeti već na mjestu. U §32, Wittgenstein se vraća na Augustina, na njegovu koncepciju učenja jezika, koji je modeliran onako kako se uči drugi jezik a ne prvi:

„A sad možemo, vjerujem, reći: Augustin opisuje učenje ljudskog jezika tako kao da neko dijete dođe u stranu zemlju i ne razumije jezik te zemlje; to znači: kao da već ima neki jezik, samo ne ovaj. Ili pak: kao da dijete već može *misliti*, samo ne još i govoriti.“³¹

U §38 se govori o tendenciji da se logika našeg jezika sublimira i kako filozofski problemi nastaju kad jezik *ne radi*.

4.4. *Nositelji imena: §§39-64*

Ime treba označavati nešto jednostavno.³² Ime mora odgovarati objektu da ima značenje, a objekt mora postojati za ime da ono ima značenje. Prijedlog ima značenje, zato i objekt u pitanju mora postojati. §40 odgovara da se može značenje nekog imena zamijeniti sa nositeljem imena:

„Ako gospodin N. N. umire, kaže se da umire nositelj imena, a ne da umire značenje imena.“³³

U sljedećem odjeljku se raspravlja o tome kako moramo prvo identificirati imena koja stoje kao jednostavna. Kritika te ideje upliće najmanje dvije aplikacije od trostrukog argumenta. U prvom ispituje ideju da obična imena označuju jednostavne, u drugom se okreće pogledu da prvo moramo analizirati obična imena u realna imena, imena koja označavaju „primarne elemente“, jednostavne objekte koji moraju postojati. (§§46-64)

Ti pokreti naprijed- natrag između okretanja poznatoj riječi i objekta kao termina teoretiziranja i traženja nečeg skrivenog i nepoznatog, su povratna značajka „*Filozofskih istraživanja*“.

Odjeljak §41 počinje sa odgovorom na ideju da uobičajena imena označavaju jednostavne. Zamoljeni smo da zamislimo nastavak jezične igre §2 koja uključuju imena i da razmislimo o slučaju gdje graditelj zove ime razbijenog objekta. Prvo, imamo odgovor faze 2, opis situacije koja odgovara poziciji rasprave:

²⁸ Usp. §29. str.14.

²⁹ Wittgenstein, str. 14.

³⁰ *Vidi.* §30, str. 14.

³¹ Wittgenstein, str. 15,16.

³² *Vidi.* Wittgenstein, §39, str. 19.

³³ Usp. str. 20.

Udruga za promicanje filozofije Filozofija.org
Jordanovac 110
10 000 Zagreb
Hrvatska
www.filozofija.org

Naputak o citiranju:

Ime, Prezime, Naslov članka,
Filozofija.org, URL="puna
Internet adresa koja se vidi u
vašem internet pregledniku",
današnji datum

„No, on će možda stajati zbunjeno ili zidaru A pokazati komade. Ovdje bi se *moglo* reći: „N“ je postalo beznačajno; i taj bi izraz govorio da za znak „N“ u našoj jezičnoj igri više nema primjene (osim ako mu ne damo neku novu). „N“ bi moglo postati beznačajno i time da se, iz bilo kojeg razloga, oruđu dade neko drugo značenje, te da se znak „N“ u jezičnoj igri dalje ne primjenjuje.“³⁴ (§41b)

Faza 3 slijedi odmah - narator opisuje različite slučajeve, kojoj interpretacija u faza 2 ne odgovara:

„No možemo također zamisliti dogovor po kojem B, ako je neko oruđe razbijeno, a A daje znak tog oruđa, mora kao odgovor na to kimnuti glavom.- Time je, moglo bi se reći, naredba „N“, iako to oruđe više ne egzistira, bila preuzeta u jezičnu igru, te znak „N“ ima značenje, iako je njegov nositelj prestao egzistirati.“³⁵(§41c)

Bilo kako bilo, zagovornici koji tvrde da imena moraju stajati za jednostavna, odgovaraju da ako zamišljamo slučaj u kojem riječ ima značenje kada nositelj prestane egzistirati, to samo onda pokazuje da riječ nije zapravo ime uopće. Realna imena označavaju nešto što nije složeno, nego nešto apsolutno jednostavno.

U §518, Wittgenstein citira povezan odlomak sa prethodim primjerom, u kojem Sokrat vodi raspravu da mašta mora biti stvar zamišljanja nečega. Stvara primjer kako jedan može početi raspravu o tome kako riječi moraju biti vezane za nešto stvarno, nešto što mora egzistirati. Tu možemo predvidjeti uvodnu zabrinutost koja motivira diskusiju o jednostavnosti §§39-64.

„ Sokrat Theaitetu: „A tko predočuje, zar ne predočuje *nešto*?“ – Th; „Nužno“. – Sok.: „A tko predočuje nešto, zar ne predočuje nešto zbiljsko?“ – Th.: „Tako se čini.“³⁶

Ako nešto zamislimo, tada zamislimo neku stvar. Ali što je ta stvar? Može biti samo ideja onoga što smo zamislili, ili možemo zamisliti stvari koje su realne. Ali što imamo za reći u slučaju gdje zamislimo nešto što ne postoji? To je objašnjeno u „ *Tractatusu*“. „Rješenje“ je da mi ne možemo govoriti ili misliti o nepostojećim objektima, kada kažemo da nešto ne postoji, ili zamislimo nešto nestvarno; detaljna analiza mora pokazati da govorimo ili mislimo o jednostavnim objektima koje postoje.

Wittgensteinov naratorski glas odgovara na Sokratov interes o jednostavnosti u §§46-64 jako slično. Misao o jednostavnosti je uvijek povezana sa kontekstom: ono što se računa kao jednostavno ovisi o onome što identificiramo kao sastavni dio kompleksa u pitanju.

U §46 Wittgenstein odgovara na pogled da se stvarna imena odnose na primarne elemente, predlaže da se prepustimo iskušenju i vidimo do kud će nas dovesti. U fazi I. citat Sokratove izjave da imena stvarno stoje za primarne elemente, igra ulogu u Augustinovom opisu o učenju jezika u §1:

„ Kako onda stoji stvar s time da imena zapravo označuju ono jednostavno?- Sokrat (u Theaitetu): „ Ako se, naime, ne varam, od mnogih sam čuo: da za *praelemente* - da se tako izrazim- iz kojih smo mi i sve ostalo složeni, nema objašnjenja; jer sve što je po sebi i za sebe može se samo imenima *označiti*; neko drugo određenje nije moguće, niti ono da to *jest*, niti ono da to *nije*... Ali što je po sebi i za sebe, moralo bi se... bez svih drugih određenja imenovati. Tako je pak nemoguće o bilo kojem praelementu govoriti na način objašnjavanja; jer za njega nema ničeg doli pukog naziva; on ima samo svoje ime. Ali kako je ono što je složeno iz tih praelemenata samo neka isprepletena tvorevina, ako si i njezini nazivi u ovom preplitanju postali objašnjavajućim govorom; jer njegova bit je preplitanje imena.“³⁷

U §47 ideja u pitanju (Kako onda stoji stvar s time da imena zapravo označuju ono jednostavno?) nema smisla uopće. Za „jednostavno“, ako uopće nešto znači, sigurno znači „ne složeno“, ne sastavljen od manjih dijelova. Odjeljak nam daje primjere različitih slučajeva u kojima „složeno“ može biti shvaćeno na različite načine te sažima Wittgensteinove odgovore na filozofska pitanja o prirodi jednostavnosti.

„Ako nekome bez daljnjeg objašnjenja kažem „Što sada pred sobom vidim, složeno je“, on će s pravom pitati: „ Na što misliš pod „složeno“? Pa to može značiti sve moguće!“- Pitanje „Je li ono što vidiš složeno?“ ima smisla

³⁴ Wittgenstein, str. 20.

³⁵ *Isto*.

³⁶ *Vidi*. Wittgenstein, §518, str .141.

³⁷ Wittgenstein, str. 21.

Udruga za promicanje filozofije Filozofija.org
Jordanovac 110
10 000 Zagreb
Hrvatska
www.filozofija.org

Naputak o citiranju:

Ime, Prezime, Naslov članka,
Filozofija.org, URL="puna
Internet adresa koja se vidi u
vašem internet pregledniku",
današnji datum

ako je već utvrđeno o kojoj se vrsti složenosti – to znači, o kojoj se osobitoj upotrebi ove riječi- radi. .. Riječ „složeno“ (i isto tako riječ „jednostavno“) koristimo na bezbroj različitih, na različite načine međusobno srodnih načina...

Na *filozofsko* pitanje: „Je li vizualna slika ovog stabla složena i koji su njezini sastavni dijelovi?“ pravilan odgovor je: „To ovisi o tome što razumiješ pod „složena“. (A to naravno, nije nikakav odgovor, nego odbijanje pitanja).“³⁸

Wittgenstein smatra da jednostavnost mora postojati, da jedino ona može biti imenovana, i da je njihova egzistencija stanje značajnog diskursa (govora). On sugerira da to uvjerenje izlazi iz neshvaćanja uloge paradigmatičnih primjera ili pravila u upotrebi jezika.

U §50 nudi primjer o metru u Parizu: „Razmotrimo ipak jedan analogan slučaj! O *jednoj* se stvari ne može iskazati da je duga 1 m, niti da nije duga 1 m, a ta stvar je prametar u Parizu. - Time, naravno, njemu nismo pripisali neko neobično svojstvo, nego smo samo obilježili njegovu osebnju ulogu u igri mjerenja metrom.“³⁹

Ne zato što je duljina neopisiva, nego jer riječi nemaju smisla. Reći da je metar jedan metar dug je usporedivo sa izjavom da znamo koliko smo visoki: „Znam valjda koliko sam visok!“ i pritom kao znak stavi ruku na svoje tjeme.⁴⁰

Riječi „Metar je dug jedan metar“ zvuče kao logička istina, ali „istina“ nema smisla (glupost), posebno zato jer više ne radimo primjenu metra kao paradigme s razlogom da mjerimo nešto drugo, nego ga rađe okrećemo k samom sebi. Ako uzmemo u iskaz okolnosti u kojima koristimo te riječi, vidimo da pokušavamo zakoračiti izvan uobičajenih okolnosti u kojima lociramo i mjerimo stvari, sa ciljem navođenja nečeg više smislenog i temeljnog (bitnog). Poanta filozofskih „istina“ je da su pretpostavljene za navođenje nečeg što mora biti istinito, a ne da odvlače našu pozornost na nešto neočekivano.

„Kada npr. netko kaže da iskaz „Ovo je ovdje“ (pri čemu se pokazuje pred sebe na neki predmet) za njega ima smisla, mogao bi se pitati u kojim se posebnim okolnostima taj iskaz dosita primjenjuje. U njima on onda ima smisla.“⁴¹ (§117)

5. Kritika teorije koja se temelji na pravilima značenja i paradoks objašnjenja : §§65-88

5.1. Glavna forma prijedloga i paradoks objašnjenja

Gotovo bez odstupanja, komentatori se slažu da je §65⁴² označen kao važna okretna točka, ili kao promjena fokusa u „*Filozofskim istraživanjima*“. Narator usmjeruje našu pozornost na „pitanje koje leži ispod svih razmatranja“.

„Ovdje smo suočeni s velikim pitanjem koje stoji iza svih ovih razmatranja.- Jer moglo bi mi se prigovoriti: „Ti sebi stvar olakšavaš!. Govoriš o svim mogućim jezičnim igrama, ali nigdje nisi rekao što je ono bitno jezične igre, pa dakle i jezika. Što je svim ovim procesima zajedničko, te ih čini jezikom ili dijelovima jezika“. Zanimarješ, dakle, upravo onaj dio istraživanja koji je tebi samom svojedobno zadao najviše glavobolje, naime onaj koji se tiče *opće forme iskaza i jezika*“. (§65a)

Wittgenstein odgovara: „I to je istina.- Umjesto da navedem nešto što je svemu što nazivamo jezikom zajedničko, kažem da ovim pojavama uopće nije zajedničko jedno, zbog kojeg za sve njih primjenjujemo jednaku riječ,- već su one na mnogo različitih načina međusobno srodne. A zbog te srodnosti ili tih srodnosti sve ih nazivamo „jezicima“. Pokušat ću to objasniti.“ (§65b)

³⁸ Wittgenstein, str. 22, 23.

³⁹ Usp. str. 25.

⁴⁰ *Vidi*. §279, str. 96.

⁴¹ Wittgenstein, str. 48.

⁴² Usp. str. 31.

Udruga za promicanje filozofije Filozofija.org
Jordanovac 110
10 000 Zagreb
Hrvatska
www.filozofija.org

Naputak o citiranju:

Ime, Prezime, Naslov članka,
Filozofija.org, URL="puna
Internet adresa koja se vidi u
vašem internet pregledniku",
današnji datum

„Razmotrimo npr. jednom procese koje nazivamo „igrama“. Mislim na igre na ploči, igre kartama, igre loptom, borilačke igre, itd. Što je svima njima zajedničko?- Nemoj reći: „Mora im nešto biti zajedničko jer se inače ne bi zvale „igrama“ - nego pogledaj je li svima njima nešto zajedničko.- Jer kad ih pogledaš, nećeš, doduše, vidjeti nešto što bi bilo zajedničko svima, ali vidjet ćeš sličnosti, srodnosti, i to čitav niz. Kao što je rečeno: ne misli, nego gledaj!... A ishod tih razmatranja sada glasi: vidimo kompliciranu mrežu sličnosti koje se međusobno prelamaju i križaju. Sličnosti u velikom i malom.“⁴³ (§66)

Na prvi pogled, izgleda kao da se pripovjedač slaže sa primjedbom koju zamišlja, koja je dignuta protiv njega u §65a. Ali kada kaže „I to je istina“, sa čim se točno on slaže, i što odbija? Glavni prigovor je da se Wittgenstein odrekao onoga što je nekad smatrao glavnim filozofskim problemom: govoreći što suština jezika u sebi sadrži, ili što svi lingvistički fenomeni imaju zajedničko. U „Tractatusu“ to je poprimilo formu navođenja „općih formi propozicije“. Svijet je sve ono što je slučaj (predmet, događaj), cjelina činjenica, ne stvari. Glavi cilj knjige je omogućiti „opis bilo kojeg stranog jezika“, što je esencijalno većini glavnih propozicionalnih formi“. Ta glavna forma propozicije je navedena kao „Tako stvari stoje“. Svaki važan iskaz mora stvoriti neku činjeničnu tvrdnju o svijetu, da je to način na koji stvari stoje, da je takav i takav slučaj. Wittgenstein kao narator sada odbija takav način shvaćanja jezika.

Napada ideju da za pojam koji bi bio upotrebljiv, mora biti precizno determiniran sa sistemom pravila, da razumijevanje riječi ili rečenice uključuje obavezu definiranja pravila za svoju upotrebu. Problem nije samo što specifični predikati- psihološki predikati, obični termini poput „igre“ ili filozofski termini kao „jezik“, ne pružaju sami sebi definiciju, nego što svako pravilo može biti različito interpretirano, uključujući pravila koja upotrebljavamo kada dajemo definiciju termina kao što je „broj“. Svaka definicija može odrediti kako je termin korišten, za svaku definiciju broja ona je samo partikularna definicija broja.

„Jer ja mogu tako pojmu „broj“ dati čvrste granice, to znači upotrebljavati riječ „broj“ za označavanje nekog čvrsto ograničenog pojma, ali mogu je upotrebljavati i tako da opseg pojma nije zaključen nekom granicom. A tako i primjenjujemo riječ „igra“.“ (§ 68)⁴⁴

U §69 i §71, objašnjava značenje riječi nudeći paradigmatske primjere. Ti primjeri nisu dani u smislu zaštite protiv svih mogućnosti nerazumijevanja; dosta je da obično funkcioniraju, i to je dio na koji rade, da nemaju točne granice.

„Pa kako bismo nekome objasnili što je igra? Vjerujem da bismo mu opisivali *igre* i mogli bismo dodati opisu: „To i *slično* naziva se „igrama“. Pa zar mi sami znamo više? Zar samo drugome ne možemo točno reći što je igra? - Ali to nije neznanje. Ne poznajemo granice zato što nisu povučene.“ (§69)⁴⁵

„A upravo se tako objašnjava, recimo, što je igra. Dajemo primjere i hoćemo da oni budu u određenom smislu shvaćeni.- Ali pod ovim izrazom ne mislim: on treba sad u tim primjerima vidjeti ono zajedničko koje ja- iz bilo kojeg razloga- nisam mogao izgovoriti. Nego: on treba sad ove primjere na određeni način *primijeniti*. Egzemplificiranje ovdje nije *indirektno* sredstvo objašnjenja, -u nedostatku nekog boljeg. Jer krivo se može razumjeti i svako općenito objašnjenje. *Tako* upravo igramo igru. (Pod riječju „igra“ mislim na jezičnu igru).“ (§71)⁴⁶

Narator odgovara na Sokratove zahtjeve za analizom značenja riječi u odnosima pravila gdje njihova upotreba kulminira u formulaciju paradoksa objašnjenje. Svako objašnjenje visi u zraku ako nije podržano od nekog drugog. Sa paradoksom se susrećemo u §86. Zamišljena je jezična igra uz pomoć tablice., kao što je bilo slično u §2. Znakovi između A i B su pisani znakovi sa slikama građevinskog kamena.⁴⁷

⁴³ *Vidi*. Wittgenstein, str. 31, 32.

⁴⁴ *Usp.* Wittgenstein, str. 32,33.

⁴⁵ *Vidi*. str. 116.

⁴⁶ *Isto*.

⁴⁷ *Vidi*. str. 40.

Udruga za promicanje filozofije Filozofija.org
Jordanovac 110
10 000 Zagreb
Hrvatska
www.filozofija.org

Naputak o citiranju:

Ime, Prezime, Naslov članka,
Filozofija.org, URL="puna
Internet adresa koja se vidi u
vašem internet pregledniku",
današnji datum

Jezična igra u §86 ima za cilj ideju da značenje riječi može biti objašnjeno pokazivanjem na drugi znak. Paradoks objašnjenja- „objašnjenje može biti različito interpretirano u svakom slučaju“- proizlazi zato što možemo uvijek zamisliti situaciju u kojem objašnjenje ne pali, jer ovisi o daljnjem objašnjenju.

Dano pravilo o znaku dolazi do dvojbe značenja jer ovisi o kontekstu i našoj interpretaciji tog konteksta. Wittgenstein negira da se na svako moguće pitanje može odgovoriti znakom kako bi bilo od koristi.

Paradoks objašnjenja vodi k potrazi analize našeg uobičajenog jezika kako bi naredilo (proučilo) pravila koja garantiraju pravilnu aplikaciju- uzvišenu logiku.

5.2. Uzvišena logika: §§89-133

„Ova razmatranja dovode nas do problema: U kojoj je mjeri logika nešto sublimno?“⁴⁸(§89) Prva rečenica je zaokupljena orijentacijom čitatelja, od kuda smo došli („razmatranje“) i kuda idemo („problem“). Nije sasvim jasno u ovom trenutku od kuda smo došli i kuda idemo. Mnogo ovisi o tome kako se odgovara na sljedeća pitanja:

- Što je točno problem uzvišenosti logike?
- U kojoj mjeri je problem uzvišenosti logike nova tema, i u kojoj je mjeri razvoj prijašnjih diskusija?

Za filozofa, uzvisiti logiku znači usmjeriti ju prividnoj preciznosti, i radeći to, okrenuti logičko-filozofska istraživanja našeg jezika u podmetnute (lažne) dubine. To je iskaz veze između svakodnevne upotrebe jezika i njegove metafizičke upotrebe, čiji je centar gravitacije partikularna koncepcija svakodnevne upotrebe jezika. Sublimirati logiku znači staviti naprijed nelegitimne filozofske doktrine, teorije kojima se može pokazati rušenje pravila našeg običnog jezika.

„Ona leži, tako se činilo, u temelju svih znanosti.- Jer logičko razmatranje istražuje bit svih stvari. Ono hoće vidjeti stvari iz njihova temelja i ne treba mariti za ovako ili onako činjeničnog događanja.“ (§89)⁴⁹

„Naše je razmišljanje dakle gramatičko. A to razmatranje unosi svjetlo u naš problem tako što otklanja nesporazume. Nesporazume koji se tiču upotrebe riječi; izazvane, između ostalog, određenim analogijama između formi izraza u različitim područjima jezika“ (§90b)⁵⁰

O paragrafima od §89-133 su često govori kao „poglavljima filozofije“. Wittgenstein ovdje izlaže svoju metafiziku, svoj pogled na prirodu filozofije. Zbijen iskaz pozitivnog pogleda na krivi i pravi način filozofiranja, sažetak prigovora tradicionalnom načinu filozofiranja- prvenstvo uobičajenog jezika i autonomije gramatike.

„Kad filozofi upotrebljavaju neku riječ - „znanje“, „bitak“, „predmet“, „ja“, „iskaz“, „ime“- i nastoje zahvatiti *bit* stvari, uvijek se mora pitati: Da li se ta riječ u jeziku u kojem ima svoj zavičaj ikada dosita tako upotrebljava? - *Mi* svodimo riječi s njihove metafizičke natrag na njihovu svakodnevnu primjenu.“⁵¹(§116)

„Glavni izvor našeg nerazumijevanja je to da nam upotreba naših riječi nije *pregledna*. - Našoj gramatici nedostaje preglednosti. - Pregledni prikaz pruža razumijevanje koje se sastoji upravo u tome da „vidimo sveze“. Otuda važnost nalaženja i pronalaženja *međučlanova*. Pojam preglednog prikaza za nas je od temeljnog značaja. On označava našu formu prikaza, način kako vidimo stvari.“⁵² (§122)

„Pravo otkriće je ono koje me osposobljava da prekinem filozofiranje kad hoću.- Koje filozofiju umiruje tako da više ne bude progonjena pitanjima koja *nju samu* stavljaju u pitanje. - Nego se sad na primjerima pokazuje metoda, a niz tih primjera može se prekinuti.- Rješavaju se problemi (otklanjanje teškoće), a ne jedan problem. Nema jedne metode filozofije, ali zato ima metoda, takoreći različitih terapija.“⁵³ (§133c-d)

⁴⁸ Usp. str. 121.

⁴⁹ *Vidi.* str. 42.

⁵⁰ Wittgenstein, str. 43.

⁵¹ Usp. str. 48.

⁵² Wittgenstein, str. 49.

⁵³ *Vidi.* Wittgenstein, str. 51.

Udruga za promicanje filozofije Filozofija.org
Jordanovac 110
10 000 Zagreb
Hrvatska
www.filozofija.org

Naputak o citiranju:

Ime, Prezime, Naslov članka,
Filozofija.org, URL="puna
Internet adresa koja se vidi u
vašem internet pregledniku",
današnji datum

5.3. Metafizika i svakodnevna upotreba te paradoks intencionalnosti: §§89-133 i §§428-36

Većina dijaloga u §§90-120 ima formu indirektnog govora. Kao indirektni govor, narator opisuje što sugovornik govori, ili što bi rekao u pripovjedačkim riječima, ali ono što ga čini „slobodnim“ je to što narator predstavlja elemente svog vlastitog pogleda i perspektivu u tom opisu. Na primjer, narator nam govori što želimo reći kada smo izazvani filozofskim iluzijama, ali nam govori u uvjetima koji su pripovjedački, ne sugovornički, uvjetima koji uključuju kritiku iskušnja u pitanjima.

„Neodređenost u logici- hoćemo reći- ne može biti. Mi sad živimo u ideji: da se ideal „mora“ naći u realitetu. Dočim se još ne vidi *kako* se on u njemu nalazi, niti se razumije bit ovog „mora“. Vjerujemo: mora se u njemu nalaziti; jer vjerujemo da ga već u njemu vidimo.“⁵⁴ (§101)

U §436 se govori o filozofskoj iluziji da su naše svakodnevne riječi presirove da bi mogle zahvatiti finu strukturu našeg neposrednog iskustva, u kojem slučaju bi se odnosile na riječi uobičajenog jezika kojima opisujemo svakodnevne fenomene:

„Ovdje je lako dospjeti u onu slijepu ulicu filozofiranja gdje se vjeruje da teškoća zadaće leži u tome da trebamo opisati teško uhvatljive pojave, trenutno iskustvo koje brzo izmiče ili tome slično. Gdje nam se obični jezik čini presirovim i gdje se čini da nemamo posla s fenomenima o kojima govori svakodnevica, nego „s lako iščezavajućim fenomenima koji svojim iskrsavanjem i pronalaženjem stvaraju one prve kao uzgredne.“⁵⁵

Jedna od glavnih tema poslije §89 je nerazumijevanja logike jezika koja nas vodi natrag-naprijed u tom smislu, pomicanje k uzimanju jezika zdravo za gotovo tražeći skrivenu „esenciju jezika, rečenice , misli“⁵⁶, i mišljenja da „rečenica čini nešto neobično“.⁵⁷

„Netko bi mogao reći „Iskaz, to je nešto najsvakidašnjije na svijetu“, a netko drugi: „Iskaz- to je nešto veoma neobično!“ - I on ne može jednostavno pogledati kako iskazi funkcioniraju. Jer mu forme našeg načina izražavanja koje se tiču iskaza i mišljenja stoje na putu.“ (§93)

Izraz u paradoksalnoj istini: „Ako kažemo, *mislimo* da stvar stoji tako i tako, onda se s onime što mislimo ne zaustavljamo negdje pred činjenicom: nego mislimo da *to i to-tako i tako-* jest.“⁵⁸ (§95)

Odgovarajuća istina je ona koja motivira diskusiju jednostavnih imena, da kada kažemo i mislimo ime, riječ se odnosi na stvar koja je imenovana. Ta istina postaje paradoksalna kada koncentriramo svoju pažnju na znakove koje upotrebljavamo i prisustvovanju činjenica do kojih uvijek možemo doći sa alternativnom interpretacijom tih znakova, i tako nađemo sami sebe u potrazi za stvarima koje su odgovorne za odnos između rečenice i činjenice, imena i objekta, koje odmažu predstavljanje znakova.

Sličan problem se javlja i u §428, više je naglasak na karakter filozofske dezorijentacije u pitanju, kao čuđenje na činjenicu da jezik ili misli mogu dosegnuti za svim objektom.

„Misao, to neobično biće“- ali ona nam se čini neobičnom kad mislimo. Misao nam se ne čini tajnovitom dok mislimo, nego samo kada na neki način retrospektivno kažemo: „Kako je to bilo moguće?“ Kako je bilo moguće da se misao bavila tim predmetom *samim*? Čini nam se kao da smo njome dohvatili realitet.“⁵⁹

Život znaka nije nešto unutrašnje, nego produkt konteksta i okolnosti:

„Svaki se znak *sam* čini mrtvim. Što mu daj život?- U upotrebi živi on. Ima li on živi dah u sebi?- Ili je upotreba njegov dah?“⁶⁰ (§432)

U §433 se javlja paradoks intencionalnosti: da „znak može biti različito interpretiran u svakom slučaju.“

⁵⁴ Wittgenstein, str. 133.

⁵⁵ Usp. str.129.

⁵⁶ *Vidi.* §92, str. 43.

⁵⁷ Usp. §93, str. 43.

⁵⁸ Wittgenstein, str. 44.

⁵⁹ *Vidi.* str. 127.

⁶⁰ str. 128.

Udruga za promicanje filozofije Filozofija.org
Jordanovac 110
10 000 Zagreb
Hrvatska
www.filozofija.org

Naputak o citiranju:

Ime, Prezime, Naslov članka,
Filozofija.org, URL="puna
Internet adresa koja se vidi u
vašem internet pregledniku",
današnji datum

„Kad dajemo neku naredbu, može se učiniti da ono zadnje što naredba želi mora ostati neizraženo budući da uvijek još ostaje jaz između naredbe i njezinog izvršenja. Želim, recimo, da netko učini određenu kretnju, recimo da podigne ruku. Da bi bilo posve jasno, pokažem mu kretnju. Ova se slika čini nedvosmislenom; sve do pitanja: kako on zna *da treba učiniti tu kretnju?* – Kako on uopće zna kako treba upotrebljavati znakove, koje god mu ja dao? - Nastojat ću, recimo, da naredbu dopunim daljnjim znakovima, tako što od sebe upućujem na drugoga, pravim geste ohrabrenja, etc. Ovdje se čini kao da naredba počinje zamuckivati.“⁶¹

Kao i kod prijašnjih slučajeva paradoksa, odgovor odmah slijedi; mi već razumijemo riječi, i problem leži u tome što nas je dovelo do razmišljanja da uopće i postoji problem, da mislimo da nas naše riječi ili naša iskustva lako izbjegavaju i da zadatak grabljenja iznosi problem koji zove za uzvišenom solucijom.

„Ako se pita „Kako iskaz postiže to da prikazuje?“- odgovor bi mogao biti: „Zar ti to ne znaš? Pa vidiš to kada ga upotrebljavaš“. Ništa nije prikriveno. Kako iskaz to postiže? – Zar ti to ne znaš? Pa ništa nije skriveno. Ali na odgovor „Pa ti znaš kako iskaz to postiže, ništa nije prikriveno“ moglo bi se uzvratiti: „Da, ali sve potječe tako brzo i ja bih htio vidjeti na neki način obrazloženo.“⁶² (§435)

Cilj paragrafa §§89-133 je preusmjeriti našu pozornost prema našoj svakodnevnoj upotrebi jezika, sići dolje sa „sklizavog leda“ filozofskog teoretiziranja o mislima, svijetu i jeziku, i natrag na „hrapavo tlo“.

„Što pažljivije promatramo činjenični jezik, to jačim postaje protuslovlje između njega i našeg zahtjeva. Protuslovlje postaje nepodnošljivo; zahtjev sad prijeti da postane nešto prazno. -Dospjeli smo na glatki led gdje nedostaje trenja, dakle gdje su uvjeti na određen način idealni, ali mi baš zbog toga i ne možemo hodati. Hoćemo hodati; tada trebamo *trenje*. Natrag na hrapavo tlo!“⁶³ (§107)

Wittgensteinova metoda je jasnija u diskusijama izabranim primjerima, od općih napomena (primjedba) o pravilima i filozofiji u ovom djelu knjige.

U slučaju debate oko toga kako riječi uspijevaju u prenošenju značenja, kako izvršavaju izvanredne podvige postizanja izvan svog objekata, naratorov odgovor je da ništa drugo, izvan uobičajene upotrebe, nije potrebno.

„Ako nekome dajemo neku naredbu, *sasvim* mi je *dovoljno* da mu dam znak. I nikad ne bih rekao: Pa to su samo riječi i ja moram proniknuti iza riječi. Isto tako, ako bih nekoga nešto pitao, a on mi da odgovor (dakle neki znak), zadovoljan sam- to je bilo ono što sam očekivao-i ne prigovaram: Pa to je puki odgovor.“⁶⁴ (§503)

„Ako se pak kaže: „Kako da znam na što on misli, vidim samo njegove znakove“, tada kažem: „Kako da *on* zna na što misli, pa on isto ima samo svoje znakove“.“⁶⁵ (§504)

6. Kritika teorije koja se temelji na pravilima značenja i paradoks slijeđenja pravila : §§ 134-242

6.1. Paradoks slijeđenja pravila

Tekst počinje osvrtom na anti-Sokratovu strategiju §§65-71: glas ispravnosti nam govori kako imamo koncept o tome što je propozicija, „kao što imamo i koncept o tome na što mislimo kad kažemo „igra“.“ Pitajući što je propozicija, moramo davati primjere.⁶⁶ (§135)

Glas iskušenja odgovara da možemo dati oštru definiciju propozicije, štogod može biti istinito ili lažno. Narator govori da ako je to način spoznaje prirode propozicije, trebamo neovisno dokučiti koncept istine i laži „koje možemo upotrijebiti kako bi determinirali što je a što nije propozicija“.“⁶⁷ (§136c)

⁶¹ *Vidi.* str. 128.

⁶² *Isto.*

⁶³ Wittgenstein, str. 46.

⁶⁴ *Vidi.* str. 139.

⁶⁵ *Isto.*

⁶⁶ Usp. Wittgenstein, str. 52.

⁶⁷ *Vidi.* str. 53

Udruga za promicanje filozofije Filozofija.org
Jordanovac 110
10 000 Zagreb
Hrvatska
www.filozofija.org

Naputak o citiranju:

Ime, Prezime, Naslov članka,
Filozofija.org, URL="puna
Internet adresa koja se vidi u
vašem internet pregledniku",
današnji datum

Tada bi bili u poziciji da procijenimo da li je ili nije forma riječi sposobna biti istinitom ili lažnom, i da li je prošla predložen test za propoziciju. Govor o tome „kako radimo iste stvari“ ne omogućuje slobodu namjeru udaljavanja za determiniranje što odgovara, a što ne odgovara pravilu.⁶⁸(§225)

Za razliku od zbijenih i dosljednih diskusija u §§1-133, ove u §§133-242 su više otegnute i isprepliću se.

§182 se bavi problemom kako riječi „odgovaraju“ (pristaju), kako se „razumiju“, kako su u „mogućnosti“, s ciljem da primijetimo kako je pojam „pristajanja“ više kompliciran nego što nam se to čini na prvi pogled. Njihova uloga u našem jeziku je karakteristična za filozofski paradoks. (govori se i o okolnostima i o kontekstu)⁶⁹ Glavne i određene izjave o paradoksu slijeđenje pravila nalazimo u §198-202.⁷⁰

Narator u §140⁷¹ raspravlja o onome „što je esencijalno“, odnosno kako ista slika, lik ili prikaz može značiti različite stvari u različitom kontekstu ili okolnostima.

U paragrafima od §139-141 Wittgenstein je ograničen na ideju da su mentalne slike istinski važne. Razumijevanje rečenice se sastoji u mogućnosti ispravnog upotrebljavanja riječi, primjenjivanja „u toku vremena“.⁷²

Nijedan čin značenja ili namjere ne može dati pravilu snagu utvrđivanja naših budućih radnji, jer uvijek postoji pitanje kako će taj čin biti interpretiran. Kao rezultat, ideja da pravilo, uzeto u izolaciji, može odrediti sve buduće aplikacije, je u zabludi. Ignoriramo kontekst i mislimo da neki izolirani čin ili događaj može imati određeno značenje bez obzira na kontekst.

6.2. Uzvišena pravila

Mnogi komentatori su čitali §§134-242 vrlo različito. Uzeli su Wittgensteina kao naratora i postavili vlastitu, ne-pironističku filozofsku poziciju na temu slijeđenja pravila, i vidjeli zadatak kao stvar vađenja i rafinacije njegove filozofijske teorije iz nekonvencionalne izložbe koju pruža. Najpoznatiji komentatori su Saul Kripke, Peter Winch i Fogelin. Mnogi interpretatori identificiraju konflikt u „*Filozofskim istraživanjima*“ između njegove karakterizacije filozofije prakticirane kao poništenje problema, kao „borbe sredstvima našeg jezika protiv začaranosti našeg razuma.“ (§109) i naratorovo prividno odobrenje specifičnih rješenja na pojedine filozofske probleme.

7. Kritika privatnog jezika i paradoks privatne ostenzije: §§243-68

7.1. Odobrenje privatnog jezika : §§243-55

Dok paragrafi §243-55 nas upoznaju sa idejom privatnog jezika, §§256-315 sadržavaju napad na odobrenje privatnog jezika, ispreplitujući se sa povezanim temama. U §244 on sumira svoju „ekspresivnu teoriju značenja“, postavlja pitanje kako se riječi *odnose* na osjete?⁷³ Stavlja našu pozornost na pitanje prirode veze između riječi i osjeta, pitanje koje je dalje u prvom planu u §256 i kasnije.

Pripovjedačev cilj je usmjeriti našu pozornost na „mogućnost“, iako se odnosi na našu upotrebu vokabulara boli, dok se sugovornički glas fokusira na direktnu vezu između riječi i osjeta. Omogućuje alternativni način približavanja vezi između riječi i osjeta. Narator nudi drugačiju sliku upotrebe riječi koja ima za cilj promijeniti naš „pogled na stvari“. Sugerira da malo bolje pogledamo kako su riječi za označavanje boli mislene i upotrebljavane.

⁶⁸ Usp. str. 86.

⁶⁹ *Vidi.* str. 73.

⁷⁰ str.80.-82, ostali glavni primjeri u §143(str.56,57), §185(74,75), §179(72,73),§156(61,62), §191(77), §151(59,60)

⁷¹ Usp. str. 55.

⁷² *Vidi.* 54-56.

⁷³ *Vidi.* str. 89.

Udruga za promicanje filozofije Filozofija.org
Jordanovac 110
10 000 Zagreb
Hrvatska
www.filozofija.org

Naputak o citiranju:

Ime, Prezime, Naslov članka,
Filozofija.org, URL="puna
Internet adresa koja se vidi u
vašem internet pregledniku",
današnji datum

Čitanjem §246, gdje narator napada sugovorničko uvjerenje da „samo ja mogu znati da li doista imam bolove; netko drugo to može samo slutiti“, vidi se posljedica Wittgensteinove odanosti teoriji uvjeta za stvaranje izjava sa smislom.

Teorija koja mu se obično pripisuje je da je u redu, tj da imamo pravo tvrditi da nešto znamo, tvrdnja je koja mora biti temeljena na bazi dokaza, dokaza koji su, najmanje u principima, otvoreni za sumnju. Možemo postati sumnjivi na filozofsku upotrebu riječi „znam“ u tom smislu, smislu motiviranja slike mišljenja na koji samo mi imamo direktni pristup na unutrašnje stanje.

Nijedan od pogleda u pitanjima nije eksplicitno izražen od strane naratora, i zato mora biti zaključen na temelju naratorove znatno više dvosmislene izjave. Naratorov stil izražavanja ima karakter podsjećanja na ono što bismo inače rekli, više nego na artikulaciju filozofske teorije.

Wittgensteinova glavna tema je uvježbavanje misli, koje nas vodi do razmišljanja o našem unutrašnjem iskustvu kao temeljnom početnom točkom za filozofiju, a konačni cilj je da čitatelj shvati da takve teorije o unutrašnjem iskustvu nemaju smisla.

Diskusija o privatnom jeziku počinje razlikovanjem između uobičajenog smisla privatnosti i uzvišene koncepcije privatnosti koja je fokus sugovorničkog interesa. S obzirom na to da dnevnik, bol i neka šifra mogu biti privatni, uvijek je moguće da netko drugi sazna za to. Sugovornik nas traži da zamislimo jezik koji je nužno privat, koji nitko drugo ne može nikako razumjeti, jer se riječi odnose na ono što jedino može znati osoba koja o tome govori. Javlja se problem o ideji tog tipa jezika, „jezika koji opisuje moje unutrašnje iskustvo i koji samo ja mogu razumjeti“. ⁷⁴ (§256)

Sugovornik ima ulogu „privatnog lingvista“, brani ideju da postoji privatni jezik u tom specijalnom smislu.

7.2. Paradoks privatne ostenzije : §§ 256-68

U § 256 narator nam vraća pažnju natrag na ideju privatnog jezika, i pitanje kako su točno riječi jezika povezane sa unutrašnjim objektima. Prvo, razjašnjava kako ne možemo, strogo govoreći, napraviti osjećaj ili iskustvo subjekta riječi u privatnom jeziku. U tom slučaju jezik ne može biti privat (primjer boli, uvijek je moguće drugome reći). Glavni problem privatnog jezika je da nema primjenjivost uopće.

Ostenzija u pojedinačnom smislu, i jezik kao cjelina, uvijek ovisi i primijenjenom kontekstu. Kao rezultat toga, ostenzivna definicija, bilo da se bavi vanjskim ili unutarnjim objektima, uvijek ovisi o kontekstu prakse i institucija. ⁷⁵

Paradoks privatne ostenzije: „privatna ostenzivna definicija može biti različito interpretirana u svakom slučaju.“

Prigovor u §257 nije da privatni znak ne će funkcionirati kada mu je jednom dano značenje, nego što mu uopće nije dano značenje.

Naše iskreno uvjerenje je nedovoljno i nepotrebno, važno je da su okolnosti i posljedice u pravu.

Paragraf §268 se bavi problemom zašto moja desna ruka ne može davati novac mojoj lijevoj ruci? Wittgenstein ga naziva „očitom glupošću (besmislicom)“, takvu situaciju u kojoj bi čovjek bio izazvan zapitati se o tome je teško zamisliti, te je analogija sa privatnim lingvistom nužno ograničena.

Zaključak

Ludwiga Wittgensteina nazivaju filozofom jezika, analitičarom jezika, empiristom, logičkim pozitivistom pa čak i dijalektičarom. Prikazati njegovu filozofiju je teško zbog toga jer je on sistematski i tematski prikazivao svoja razmišljanja. Napustio je tradicionalnu formu promišljanja filozofskih problema i analitičkim pristupom pokazao

⁷⁴ Vidi. str. 91.

⁷⁵ Vidi. §257, str. 92.

Udruga za promicanje filozofije Filozofija.org
Jordanovac 110
10 000 Zagreb
Hrvatska
www.filozofija.org

Naputak o citiranju:

Ime, Prezime, Naslov članka,
Filozofija.org, URL="puna
Internet adresa koja se vidi u
vašem internet pregledniku",
današnji datum

da su mnogi problemi kojima je do sada obitavala filozofska tradicija u biti bili razni „jezični nesporazumi“. Izborio se za vlastitu metodu koja se bila jezično-gramatička. On nije napisao neki *Uvod u filozofiju*, gdje bi razložio svoju metodu i cilj svoje filozofije. Bavio se granicama našeg jezika kako bi spriječio svako nedopušteno prekoračivanje tih granica.

U „*Filozofskim istraživanjima*“ je pokazao da se „značenje“ svakog izraza može odrediti djelovanjem koje odgovara nekom pravilu („jezična igra“) i u kojem se jezični oblici konvencionalno upotrebljavaju.

„Istražiti granice jezika“ je bila glavna ideja koja ga je vodila u razmišljanjima. Ne smijemo smetnuti s uma važnog jezičnog izražavanja i njegovih zakona kako bismo izbjegli „zloupotrebu jezika“. Naglašena je važnost poznavanja „gramatike“ riječi jer se samo na taj način može otkriti i njihovo „značenje“.

Područje kojim se bavi je jezik koji je pun besmislica pa otud i njegov najpoznatiji citat: „*O čemu ne možemo govoriti, o tome treba šutjeti*“. Ne zanimaju ga pitanja o ljudskoj naravi, nego problemi jezika jer čovjek svoje bojazni izražava u obliku pitanja koja se često pokazuju filozofskim zagonetkama. Nije promatrao filozofiju kao neku znanost koja bi nam pružala nove znanstvene metode, nego je njezina zadaća prije svega da u već postojeće unese red.

Filozofske probleme uopće ne treba rješavati, treba ih samo iznijeti na vidjelo, raskrinkati i oni time gube svoju težinu. Filozofov zadatak bi trebao biti opisivanje naših pojava i odnosa među njima, a takvo dohvaćanje pojmova uključuje ovladavanje upotrebom riječi i rečenica. Izvršiti pojmovno istraživanje kakvo on preporučuje uključuje usredotočenje na način upotrebe riječi i rečenica našeg jezika. Ono što filozofiju čini dubokom je pogrešno shvaćanje naših jezičnih formi. Treba promatrati upotrebu pojmova, a ne pokušati ih logički odrediti, definirati njegovu bit.

Čitati Wittgensteina je na mnogo načina drugačije u odnosu na bilo kojeg filozofa prije njega. Imao je radikalno drugačiji pristup samom činu filozofiranja, pristup konzekventan radikalno novom konceptu naravi filozofije same.

Filozofija je za njega filozofija jezika. Cilj filozofije je rasvijetliti i raščistiti filozofske propozicije. Smatra da filozofski problemi nisu ništa drugo nego gramatički problemi. Nepoznavanje gramatike, odnosno pravila jezika čini naše tvrdnje nejasnima. Rješenje filozofskih problema se krije u poznavanju gramatike. Najjednostavniji način kako otkloniti nesporazume u našem umu je analiziranje, tj. zamjenjivanje jedne forme iskaza nekom drugom. Sama analiza treba iznijeti na vidjelo ono što leži ispod površine preglednosti pojma - zadaća je prepoznati samu bit pojma.

Problemi koji počinju na području gramatike predstavljaju zabludu zbog činjenice da su zapravo takve jezične forme duboko ukorijenjene u nama samima pa nam one i uvelike onemogućuju pogled na jezik sa određene distance. Filozofija može samo opisivati upotrebu jezika jer je kao znanost ne može objasniti.

Korištena literatura

Ludwig Wittgenstein

Wittgenstein, Ludwig. „*Filozofska istraživanja*“, Nakladni zavod Globus, Zagreb 1998.

David G. Stern

Stern G. David. „Another Strand in the Private Language Argument“ in Ahmed A. (ed.) „Wittgenstein’s Philosophical Investigations: A Critical Guide“., Cambridge University Press, Cambridge, 2010, str. 178-196.

Stern G. David. „*Wittgenstein on mind and language*“, Oxford University Press, Oxford, 2006.

Stern G. David. „*Wittgenstein’s Philosophical Investigations an introduction*“, Cambridge University press, New York 2004.

Stern G. David. „*The availability of Wittgenstein’s philosophy*“ in „*The Cambridge Companion to Wittgenstein*“, eds. Hans Sluga and David Stern, Cambridge University Press, Cambridge, 1996, str. 442-476.

Ostala korištena literatura

Festini H. „*Uvod u čitanje Ludwiga Wittgensteina*“, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 1992.

Udruga za promicanje filozofije Filozofija.org
Jordanovac 110
10 000 Zagreb
Hrvatska
www.filozofija.org

Naputak o citiranju:

Ime, Prezime, Naslov članka,
Filozofija.org, URL="puna
Internet adresa koja se vidi u
vašem internet pregledniku",
današnji datum

- Krkač K. „Wittgenstein's Dubbit III: Caught in Kirchberg am Aspekt-Wechsel“, Wittgenstein Studien, De Gruyter, 1/2010, str. 121-51.
- Krkač K., Lukin J. „*Philosophical Morphology*“, Disputatio Philosophica, 2009, str. 3-23.
- Krkač K., Lukin J. „*Wittgenstein the Morphologist I*“, Synthesis Philosophica, 46, 2/2008, str. 427–438
- Krkač K., Lukin J. „*Wittgenstein on Consciousness in Philosophical Investigations*“, u: G. Gasser, C. Kanzian, E. Runggaldier, (eds.) *Culture: Conflict-Analysis-Dialogue, Proceedings of 29. International Wittgenstein Symposium*, Kirchberg am Wechsel, 2006, str. 156-159.
- Krkač K. „*Wittgensteinov pragmatizam*“, vlastita naklada, Zagreb, 2003.
- Macan, Ivan. „*Wittgensteinova teorija značenja*“, Biblioteka „Filozofska istraživanja“, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 1996.
- Sluga H., Stern G. D. (ed.) „*The Cambridge Companion to Wittgenstein*“, Cambridge University Press, Cambridge, 1996.
- Škorić M. (ur.), Somun N. (ur). „*Ne misli, gledaj!*“, Zbornik radova studentskog simpozija o filozofiji Ludwiga Wittgensteina, Cosmopolitan consulting d.o.o, Zagreb 2003.